

Ulduzu sönməyən mesenatın yükü

Hələ sağ ikən şəxsiyyəti mifləşəcək dərəcədə məşhurlaşan insanlar olur ki, onların varlığı uca Tanrının lütfüdür. Azərbaycanın tarixindəki belə insanlardan biri Hacı Zeynalabdin Tağıyevdir.

Niyətimiz əməlləri ilə xalqının sevimlisi olmuş, XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində Millət atası isminə layiq görülmüş Tağıyevin həyatı, fəaliyyəti barədə danışmaq deyil. Görkəmli şəxsiyyətin səhnə və kino obrazlarından söz açmaq istəyirik.

Ulduzu sönməyən mesenatin yükü

Millət atasının ekran və səhnə obrazları

Hələ sağ ikən şəxsiyyəti mifləşəcək dərəcədə məşhurlaşan, xeyrixah əməlləri ilə xalqın qeyri-formal liderinə çevrilən insanlar olur ki, onların varlığı uca Tanrının lütfüdür. Şəksiz ki, Azərbaycanın tarixindəki belə insanlardan biri bütün şüurlu həyatını öz millətinin rifahına həsr etmiş, qazandığını elm, təhsil, mədəniyyət yolunda səxavətlə xərcləmiş Hacı Zeynalabdin Tağıyevdir.

Bu gün bizim niyyətimiz əməlləri ilə xalqının sevimlisi olmuş, XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində Millət atası isminə layiq görülmüş Tağıyevin həyatı, fəaliyyəti barədə danışmaq deyil. Görkəmli şəxsiyyətin səhnə və kino obrazlarından söz açmaq istəyirik.

Tağıyev elə bir dövrdə və qövmədə yaşamışdı ki, o zaman gerçək qəhrəmanların obrazını səhnəyə gətirmək dəb deyildi, kino sənəti isə hələ yeni təşəkkül tapırdı. O zaman dəbdə olan rəssama portret çəkilmək idi ki, Hacı Zeynalabdinin portreti ilə bağlı əhvalat da çoxlarına bəllidir.

İş elə gətirdi ki, Hacı Zeynalabdinin ədəbi obrazları onun yaşayış çalışdığı dövrə dəyişdikdən sonra yaranmağa başladı. Təbii ki, ötən dövrün qayda-qanunları kimi, ədəbi-bədii əsərlərə verilən dəyərlər də sovetlər ölkəsinə yaramırdı. Əsilzadələr, zəngin iş adamları müsbət qəhrəman nədir, hətta realist obraz kimi proletar könlünü oxşaya bilməzdi. Bu xüsusda faktları çözləyəndə düşünürsən ki, nə yaxşı Tağıyevin obrazı 1920-50-ci illərdə ekrana, səhnəyə çıxarılmayıb, yoxsa ki, hələ bu gün də həmin təhrifləri aradan qaldırmaqla məşğul idik.

Hacı Zeynalabdin Tağıyevin kinomuzda ilk mükəmməl və sovet dövrü üçün ən obyektiv obrazına "Ulduzlar sönmür" (1971) filminə rast gəlirik. Tarixi-bioqrafik janrdə çəkilmiş film görkəmli siyasi xadim Nəriman Nərimanova həsr olunub. Quruluşçu rejissoru və ssenari müəlliflərindən biri Əjdər İbrahimov, digər ssenari müəllifi İsa Hüseynov olan bu filmə sovet ideologiyasına qarşı yumşaq etiraz süjet boyunca hiss olunur. Hacı Zeynalabdin Tağıyev rolunda görkəmli aktyor İsmayıl Osmanlı çəkilib. Onun ifasında Hacı ideyaca fərqli mövqedə olan doktor Nərimana bəslədiyi duyğularını qoruyub saxlayan, onun xalqını düşündüyünə inanan ağsaqqaldır.

Film "Azərbaycanfilm"nin istehsalı olsa da, rus dilində lentə alınıb. Hacı Zeynalabdin Tağıyevi məhz İsmayıl Osmanlı səsləndirir. Əgər bu, film yaradıcıları tərəfindən obrazın milli koloritini artırmaq üçün nəzərdə tutulmuşdusa, digər tərəfdən də, milli neft-xudanın öz dövrü üçün hərtərəfli savadlı olduğu təəssüratı yaradır. Bununla belə, filmə əsas qəhrəman olmasa belə, Tağıyev milyonçu, iş adamı və duz-çörəyi tapdamayan kişi kimi təqdim olunur. Onun xarakterinin digər cəhətlərini geniş ekrandan və böyük səhnədən seyr etməyə hələ neçə illər var idi.

Yazıçı Anarın öz ssenarisi əsasında çəkdiyi "Üzeyir ömrü" ("Uzun ömrün akkordları") filmi 1981-ci ildə istehsal olunub. Mərkəzi Televiziyanın sifarişi ilə lentə alınmış ikiseriyalı filmə böyük bəstəkarımız Üzeyir bəy Hacıbəylinin gənclik illəri, milli opera sənətimizin təşəkkül dövrü geniş təsvir olunub. Gerçək tarixi faktlara əsaslanan filmə ilk azərbaycanlı qadın opera müğənnisi, 1910-cu illərdə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin vəsaiti ilə İtaliyada təhsil alan Şövkət Məmmədova ilə bağlı bir epizod var. Əslində, bu fakt bütün sənətsevərlərə, o cümlədən də bizim oxuculara bəllidir deyərək, qısaca bunu deyirik: gənc Şövkət tamaşadan sonra üzəaçıq səhnəyə çıxıb oxuyur ki, tamaşa onun benefisinə oynanılmış hesab edilsin və kassadakı bütün məbləğ təhsilini davam etdirmək üçün ona verilsin.

Gənc Şövkət (aktrisa Mayya İsgəndərova) səhnədə çıxış edərkən təxminən bir dəqiqə ərzində teatrın lojası göstərilir. Türk (Osmanlı) konsulu ölkəsinin İtaliya ilə müharibə şəraitində olduğu zaman bir türk qızının səhnədə italyanca oxumasını Hacıya irad tutur və qalxıb teatrı tərk edir. Aktyor Hüseynağa Sadıqovun oynadığı Hacı Zeynalabdin isə, sadəcə, başını döndərməklə konsulu yola salaraq, üzündə "bunun mənə və sənətə nə dəxli?" ifadəsi ilə seyrə davam edir. Vəssalam.

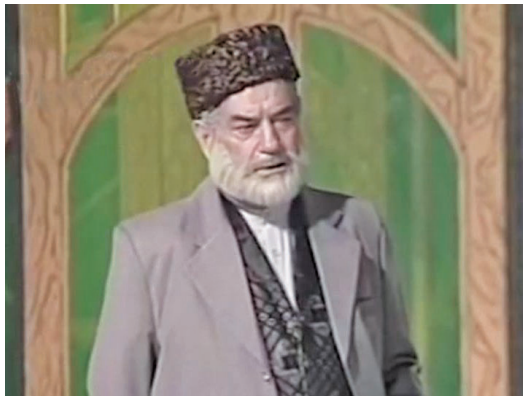
Görünür ki, milyonçularımız barədə gerçəkləri səhnədən, ekrandan göstərmək üçün Azərbaycanın müstəqillik qazanması lazımmış. Çox ağır şərtlər, maddi çətinlik və siyasi qeyri-sabitlik dövründə Rövşən Almuradlı Şahmar Ələkbərovun ssenarisi əsasında "Yük" bədii filmi çəkdi. 1995-ci ildə, müstəqilliyimizin ilk illərində sovetləşmədən öncəki dövrə aid realist filmin ekrana çıxması yaxşı mənada insanları çaşdırdı. İki milyonçunun – Ağsa Musa Nağıyevlə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin filmdəki obrazları bu iki böyük insanın artıq illərdən bəri əfsanə kimi dillərdə dolaşan əhvalatlarına işıq saldı.

Hacı Zeynalabdin Tağıyev roluna tanınmış teatr rejissoru, Xalq artisti Ağakəşi Kazımov çəkilmişdi. Məsələ ondadır ki, A.Kazımovun ilk sənət təhsili aktyorluq olub və o, Sankt-Peterburqda rejissorluq fakültəsinə daxil olanadək, indiki Milli Dram Teatrında aktyor kimi çalışıb. Filmə, Tağıyev obrazı ilə bağlı mərhumun həyat yoldaşı, Əməkdar artist Mehriban Abdullayevanın xatirələrindən:

– Ağakəşi müəllim mənə deyirdi ki, həmişə kinoya çəkilməyi arzulayıb, amma kamera önündə dayanmaqdan qaçıb. Üzündə uşaqlıqdan qalma çapıq yeri var idi deyərək fikirləşmiş ki, ekranda pis görünür. Lakin bir gün rejissor Vaqif Əsədov ona deyir ki, kinostudiyaya gəl. Kinostudiyada Ağakəşiyə heç nə demədən onun üzünə biq, saqqal yapıdırıb qrim edəndən sonra deyirlər ki, elə budur,

başqası lazım deyil. Ağakəşiyə bildirirlər ki, səni Hacı Zeynalabdin Tağıyevin roluna çəkirik, heç bir sınaq çəkilişinə ehtiyac yoxdur. Çəkiliş zamanı, təbii görünüşün dəyə Ağakəşi özü biq-saqqal saxlamışdı. Hər dəfə bu filmə söz düşəndə fəxrə deyirdi ki, ömründə bir dəfə kinoya çəkilənsən, o da ola Hacı Zeynalabdin Tağıyevin obrazı!

2005-ci ilin noyabrında mətbuatın mədəniyyət xəbərləri bölmələrində bir xəbər yayıldı ki, tezliklə Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında yazıçı-dramaturq Əli Əmirinin "Mesanat" pyesi əsasında eyniadlı tamaşanın premyerası olacaq. Millət atası, böyük xeyriyyəçi Tağıyevə həsr olunmuş, onun ömrünün son illərindən bəhs edən tamaşanın quruluşçu rejissoru Bəhram Osmanovdur. Rollarda Xalq artistləri Əliabbas Qədirov, Şükufə Yusupova, Kamal Xudavərdiyev, Yaşar Nuriyev və b. çıxış edəcəklər.

Bu sətirlərin müəllifi həmin tamaşanın iki dəfə seyr edən xoşbəxt teatrallardandır. Tamaşa ilk dəfə oynanılanda pərdələr hələ açılmamışdan salonda qəribə təlaş duyulurdu.

Seyrçilər tanınmış aktyorları tarixi tamaşada görməyin təlaşını, çox sevilən böyük şəxsiyyətin səhnə təcəssümünün necə olacağına, az qala hamımızın bildiyi hadisələrin səhnədə necə cərəyan edəcəyinin həyəcanını yaşayırdılar. Hər kəs özünü tarixi hadisənin şahidi kimi hiss edirdi. O zaman Əliabbas Qədirov hər kəsdən gizlətməyə çalışsa da, xəstəlik artıq onu daxildən didirdi. Çəkisini itirən, rəngi avazıyan aktyor 60 yaşında olsa belə, cavan oğlunun qəfil ölümündən və varidatını bir günün içində itirməkdən sarsılan qoca mesenatin ovqətini rahatlıqla çatdırırdı. Təbii ki, aktyorun istedadı və öz personajına rəğbəti də tamaşanın uğurunu şərtləndirən başlıca amillərdən idi.

İllər sonra "Mesanat"ın quruluşçu rejissoru, Əməkdar incəsənət xadimi Bəhram Osmanov həmin tamaşanı belə xatırlayırdı:

– Əliabbas Qədirov qrim etdikdə zahirən də Hacıya çox bənzəyirdi. Üstəlik, o, istedadlı aktyor idi, canı ağrısa da, tez yorulsa da, var gücünü toplayıb rolunu üzərində çalışırdı, premyeranın səbirsizliklə gözləyirdi. Sanki hiss edirdi ki, "Mesanat" onun son tamaşası olacaq və o bütün enerjisini, sənət sevgisini və istedadını bu rola vermək istəyirdi. Əliabbas müəllimin xəstəliyi gücləndiyindən o, səhv etmərsə, cəmi beş tamaşada çıxış etdi. Artıq növbəti tamaşaya biletlər də satılmışdı, Xalq artisti Nureddin Mehdxanlı bu qədər həcmli rolunu bir həftənin içində hazırladı və tamaşaya daxil oldu. Ümumilikdə, "Mesanat" tamaşası yüz dəfədən çox oynanıldı.

Millət atasının kino və səhnə obrazlarına həsr olunmuş yazı üzərində işləyəndə bir xəbər qarşıma çıxdı: "Tağıyev" çoxseriyalı filminin çəkiliş prosesi yekunlaşdı. Filmə mesenat və xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin həyatı, fəaliyyəti barədə geniş və maraqlı məqamlar əsas götürüldü.

Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Kino Agentliyinin dəstəyi ilə Bakı Media Mərkəzi tərəfindən çəkilən filmin xarici auditoriyada da nümayişi nəzərdə tutulur.

Bu serial barədə mətbuatda yer alan xəbərdə bildirilmişdi ki, ekran əsərində XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəlində Bakıda və bölgələrdə baş verən mühüm tarixi hadisələr əksini tapıb. Layihənin kütləvi səhnələrinin çəkilişlərinə 1600 nəfər cəlb edilib, 70-dən çox məkanda çəkiliş aparılıb. Filmin böyük xeyriyyəçinin vəfatının 100 illiyinə həsr olunduğu deyilirdi. Əgər yadıma salsaq ki, Tağıyev 1924-cü il sentyabrın 1-də dünyasını dəyişib, deməli, premyeraya az qalıb. Filmin çəkiliş qrupu, yaradıcı heyəti barədə məlumat gizli saxlanılsa da, "Tağıyev"nin afişa-prospektindəki şəkiləndən məlum olur ki, baş rolda Xalq artisti Pərviz Məmmədrazayev çəkilib.

... "Mesanat" tamaşasında Əli Əmirli Hacı Zeynalabdin Tağıyevin dilindən belə bir monoloq yazıb:

"Yüz ildən çox yaşadım bu dünyada, özümü xoşbəxt, firavan, işli-güclü gördüm. Allahıma tapındım, əl açanları paysız qoymadım.

Rəbbim mərhəmətimi artırıdıcay ruhum təzələndi, cavanlaşdı, bədənimin əsarətindən çıxdı. Kimin ruhu bədəninin əsiridirsə, bu dünyadan ikielli yapışıq, ölüm ayağında ruhu şivən qoparıq, dünyanın yalan ləzzətinə uyan, şeytana aldanan bədənəndən ayrı qala bilmir. Mənim cavan ruhumsa bu köhnəlmiş nimdaş cismimi asanlıqla tərk edir. Dərs almadım, məktəb görmədim, amma bu az ağıllımla bir mətləbi anladım: hər kəs öz əməlinin girovudur. Yaxşı əməl, xeyrixah niyyət heç vaxt unudulmur, amma gec-tezi var, nəhayət, şeytanın da bir yorulan vaxtı olur. Mən şeytana mərhəmətimlə qalib gəldim, bu dünyada ən güclü silahım mərhəmətim oldu. Necə ki, müqəddəs Kitabımızda buyurulmuşdur: kim yaxşı əməl sahibi olub özünü Allaha təslim edərsə, o artıq möhkəm bağdan – Qurandan, imandan yapışmış olur. Bütün işlərin axırı Allaha gedib çıxacaqdır. Buyruq Allahındır".

Hacı Zeynalabdin Tağıyev kimi şəxsiyyətin obrazını bundan gözəl ifadə etməyin mümkünsüzlüyünü anlayaraq yazımıza nöqtə qoyuruq.

Gülcahan Mirməmməd